

GENEL BİR SİSTEM OLARAK PLANLAMANIN KAVRAMSAL AÇIKLAMALARI

Semih KIZILTAŞ

Şehir ve Tasarım Akademisi

İHTİSAS
AKADEMİ

Planlama genel anlamıyla, gelecek için istenilen hedeflere ulaşmak amacıyla belli bir sistem doğrultusunda eylem programları hazırlama süreci, plan ise süreç içinde oluşan ayrıntılı bir uygulama rehberidir. Şehir Planlama kavramı hem toplumsal hem de mekânsal olarak geleceği tasarlayan bir süreç olarak karşımıza çıkarken, ilk çağlardan itibaren birlikte yaşamaya ve aynı ortak mekânda toplanmaya çalışan insanoğlunun bugüne değin biriktirdiği tecrübeleri araç olarak kullanıp sosyal-kültürel ve mekânsal kurgu çatkısında geleceğin yaşam biçimini dizayn etmeyi amaçlar.

Yaklaşık on bin yıl önce insanoğlu avcılık ve toplayıcılıktan tarıma (neolitik devrimi) ve bunun getirisi olan yerleşik düzene geçmiştir. Tarım devrimi sonrası yerleşik düzene geçen toplumlar ortaya çıkan artı ürün ile birlikte, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak sistem ortaya çıkartırken bu sistemin kesintisiz işlemesi adına ortak yaşam kurallarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle önceki dönemlerde olmayan özel mülkiyet kavramının ortaya çıkması yönetim biçimlerinin de ortaya çıkmasını ve gelişmesini zorunlu kılmıştır. Tarım devrimiyle birlikte ortaya çıkan şehirlerde ihtiyaç doğrultusunda ticarete, dini ritüellerin yapılmasına ve sosyal birlikteliğin sağlanmasına yönelik mekanlar oluşması, ardından bu mekanları birbirlerine bağlayan yol ağlarının şekillenmesi şehirlerin tasarımına yön vermiştir. Aynı şekilde güvenlik ihtiyacına yönelik inşa edilen surlar ve kaleler ise daha sonra ortaya çıkan kale şehirlerin temelini atmıştır. Kısacası ilk başlarda daha çok toplulukların ilkel yaşam iç güdülerine yönelik dizayn edilen mekân olgusu artık ortak yaşamın getirdiği ihtiyaçlara yönelik faaliyetlerin daha kolay ve pratik şekilde yapılmasına olanak sağlayacak şekilde tasarlama gerekliliği ile şekillenmiştir.

Sanayi devrimine kadar toplum yaşamına daha çok tarımsal faaliyetler yön verirken, sanayi devrimi ile birlikte artık bugünün de şehir yaşamının iskeletini oluşturan, sanayi üretimi odaklı anlayış toplum yaşamına yön verir hale gelmiştir. Bugün bile şehir kavramını oluşturan sanayi devriminden sonra şehirler artık, nüfusunun büyük bir bölümünün tarımsal faaliyetler dışında (sanayi, ticaret ve hizmet) etkinlik gösterilen yerleşim merkezleri olmuştur. Sanayi devriminden sonra eski kent merkezlerinin hemen dışında kendine yer bulan sanayi birimleri zamanla toplumda işçi sınıfını ortaya çıkarmış, ortaya çıkan bu yeni nüfusun demografik yapısı ile birlikte toplumun sosyal ve kültürel yapısı da değişmeye başlamıştır. Birçok farklı sınıfın bir arada yaşayabileceği kent merkezlerinde artık ortak toplanma ve etkileşim

alanı olarak kentsel, sosyal ve kültürel donatılar kent hayatı için zaruri hale gelmiştir. Artan nüfusla birlikte hızla genişleyen kent makro formlarını konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, hizmet alanları ve sosyal-kültürel alanlar belirlerken aynı zamanda bu merkezlerin bağlantısını sağlayacak ulaşım araçlarınınca inşa edilen ulaşım ağları (coğrafi yapı ile birlikte) ise şehir desenine yön vermiştir.

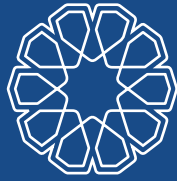
Sanayi devrimi ile birlikte toplum ilişkilerinin ve bunun fiziki mekâna yansımalarının karmaşık yapısı şehir planlama kavramını her zamankinden daha fazla gerekli kılmıştır. Sanayinin-üretim gelişmesine bağlı olarak teknolojinin her geçen gün daha da gelişim kaydetmesi, günlük yaşam alışkanlıklarını değiştirmekte, değişen yapının mekâna yansımaları ve yapılacak yatırımların-alınacak kararların bir bütün olarak değerlendirip ülkesel düzeyde planlama mecburiyeti doğurmaktadır. Hem toplum yapısını hem de bunun mekâna yansımaları kontrol altına alıp sistemli şekilde planlamak şehir hayatının devamlılığını mümkün kılmaktadır.

Global çapta geleceğe yön verecek olan ekonomik ve teknolojik gelişmeler dikkate alınarak ülkesel bazda yapılan “kalkınma planları”, şehir planlarının çatısını oluşturmaktadır. Ulusal düzeyde belirlenen politikalar, yatırım ve nüfus planlamasının alt bölgelerde çözülmesini hedefleyen bölge planları ile ülke-alt bölge bağlantısını sağlamakta olup, alınan kararların mekâna yansımaları sağlayacak ilk adım olarak öne çıkmaktadır. Her kentin özel bir rol aldığı bu planlarda bu kentlerinin birbiri ile bağlantısı yine bölge planları ile sağlanmaktadır. Sanayi üretimine odaklanmış ait olduğu bölgenin en kalabalık yerleşim yeri olan bir kentin hinterlandı olacak başka bir tarımsal odaklı yerleşim merkezi veya bu yerleşim yerlerinin lojistik bağlantısını sağlayacak bir liman kenti, üst ölçekli planların kendisine verdiği rol ile birlikte gelişim yönünü tayin edebilmektedir. Kendisine biçilmiş senaryoya göre edilgen olarak gelişim gösterecek kentler “çevre düzeni planı” ile yerleşik alanlarını ve gelişim alanlarını strateji planlarının hedeflerine uygun olarak genel arazi kullanım kararları çerçevesinde belirleyip kendisine verilen stratejinin fiziki desenine sahip olur. Kitlelere yön verecek ve yerleşim bölgelemelerini belirleyecek çevre düzeni planındaki sürecin kurumsal yönü ağır basarken uygulama kararlarının kamusal hedeflerle detaylı olarak mekânsal bağlantısını ilk kuran süreç “nazım imar planlarıdır”. Nazım imar planlarında, üst ölçekli planlarda belirlenen konut alanları, ticaret alanlar, sanayi alanları, kamusal mekanlar,

park ve donatı alanları kapladıkları alan ölçeğinde detaylı bir şekilde ele alınırken bu alanların bilimsel verilere göre nüfus yoğunluğu-alan büyüklüğü bağlantısı ise yine bu süreçte belirlenir.

Planlama süreci geri beslemelerle olgunlaşan bir süreçtir. Nasıl ki sanayi devriminden bugüne üretim şekli toplum yapısını şekillendirmekte ise, değişime uğrayan toplumda bireyler gelecekte plan kararlarına yön veren mevcut fiziki değişiklikleri plan süreci içeresine dahil etmektedir. Kırsal yerleşim yerlerinde tarımsal faaliyet ile kazanç sağlayan üreticinin kalabalık aile yapısına sahip olmasına bağlı daha büyük konut ihtiyacı ortaya çıkmakta iken şehir merkezlerinde ofis bölgesi olarak planlanmış alanlarda kırsal yaşama göre değişen aile yapısı sebebi ile daha küçük konut alanlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ve bunun gibi daha bireysel ihtiyaçlar doğrultusunda öğrenilmiş ve öngörülen veriler ışığında hazırlanan “uygulama imar planları” ise en üst ölçekli planların aldığı kararların mekân bağlantısını sağlamaktadır. Uygulama imar planları bir nevi insan ölçeğinde mekânların tasarlanmasını sağlamaktadır.

Toplum - birey - mekân kurgusunun sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla her aşamanın ölçeğine özel olarak geliştirilen planlar, kentsel gelişmenin etkilediği ve geri kazanım olarak kentsel gelişmeyi etkileyen tüm mekânsal, bireysel, toplumsal unsurların birbiriyle ilişkili ve dengeli biçimde gelişmesini mümkün kılmaktadır.

İHTİSAS
AKADEMİ
